

הרב ישראל הנדלוביץ
מגיד שיעורי הירושלמי בקול הדף
ערד

מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו

חידושו ההלכתי של רבינו הרוקח, המבוסס על דברי הירושלמי, קובע כי אסור להתלונן על הטרחה והיגיעה שיש בהכנות לחג הפסח. רבו של הרוקח בעל 'ספר חסידים' כותב איסור דומה לגבי מי 'שנושא ספרים או טורח בספרים', ועם הסברא שהוא מזכיר בזה יש לפקפק בכל לימודי הזכות שניתנו לימנהג ישראל להתלונן ולהתמרמר.

במסגרת מאמר זה גם נערוך בירור מקיף אודות מקור התיקון המופלא שיש ביגיעה של מצוה בכלל ובערב פסח בפרט, נתוודע לטיבם של המלאכים העולים מן הקשר"ק, ונבין את כוונת אותו תלמיד שאמר שלימודו עיפו 'כגדי מסנק'.

ארחץ בניקיון

מבין כל חגי ומועדי ישראל הרי שההכנות לחג הפסח גובים את המחיר הפיזי והנפשי הגבוה ביותר. הקבלת פני הרגל ביתרון הכשרות וההידור, דורשת משאבי אנרגיה וכוחות מיוחדים, שלא מצאנו כדוגמתם בהכנות הסטנדרטיות שלפני כל חג וחג.

שלושים יום קודם הרגל, בד בבד עם השאילה והדרישה בהלכות החג, רגילים בני ישראל לרחוץ בניקיון כפיהם ולצחצח את ביתם בתכלית המירוק ולהרחיק ממנו כל פירור או שמץ של חמץ. ספרי הקודש מתרעננים בחבטות נמרצות להוציא מהם פירורים ששמא נכנסו בהם מבלי משים; כלי האוכל מוכשרים ומוגעלים כדין; השולחנות נעטפים במפות חדשות והבית כולו לובש חג בניהוחו המיוחד של חודש האביב וחג החירות.

זריזים מקדימים למצוה ומחיבת המצוה ומחדדת החמץ הם פותחים במלאכת הקודש כבר בעיצומם של חודשי החורף, ולילי טבת הארוכים קדושים אצלם להכנת הבית כדת וכדין לחג הפסח. ויש נשים כשרות שתיכף ומיד עם צאת חג הפסח הם מתחילות במצוה לנקות ולקרצף את הבית לכבוד חג הפסח של השנה הבאה, כשלאורך כל השנה אין דעתם מוסחת מחג הפסח הבא עליהם לטובה.

ההכנות הקדחתניות והמאסיביות לניקיון הבית לחג הפסח אינם פוסחות על אף מקום שיש בו חשש רחוק שמא הכניסו בו חמץ. וישראל קדושים היו נוהגים לגרד ולקרצף אפילו את הקירות, וכבר הזהירו הפוסקים לבל ילעגו על מנהג זה לומר שהוא מנהג שטות וחומרה יתירה כיון שיש למנהג זה סמך ומקור מדברי הירושלמי (שו"ע או"ח תמב ו, ומ"ב שם).

כמה הרפתקי

העמל והיגיעה הרבים להכנת חג הפסח אינם באים לידי ביטוי רק במצוה של השבתת החמץ ואיסור בל יראה ובל ימצא, אלא בכל שלל מצוות החג הנאדרים בקודש. קחו למשל את אותה מצוה עגולה שאותה מחזיק בעל הבית בליל הסדר ומראה למסובים באומרו "מצה זו שאנו אוכלים", הרי כמה הרפתקי עדו עלה עד שהיא הגיעה לרגע זה שבו היא מוחזקת על ידי עורך הסדר בדחילו ורחימו.

דרך ארוכה ומייגעת עברו העוסקים במלאכת הקודש, מאז קצירת החיטים ושמירתם לשם מצת מצוה עד השלב שבו הם יצאו אפויים היטב מהתנור המוסק. ראשית יש לבדוק את החיטים ולברור מהם את החיטים המבוקעות והמצומחות; כל השלבים שעוברים גרגרי החיטה עד שהם הופכים לקמח, הדישה והזרייה, הטחינה והניפוי וכיוצא בזה, צריכים להיעשות בשמירה יתירה לבל תבוא עליהם טיפת מים ח"ו ושלא יהיה בזה חשש חמץ.

למרות שהתוספת היחידה לקמח היא רק ה'מים שלנו' הרי שאף בזה יש לדקדק על שאיבת המים בכלים נקיים ובזמן הקבוע לעת ערב. והעיקר עוד לפנינו: אפיית המצות אשר כמה וכמה חומרות והידורים נאמרו בזה, וכל המוסיף מוסיפין לו כהנה וכהנה.

ועוד לא הזכרנו את שאר צרכי שולחן הסדר: המרור והכרפס, הזרוע והביצה, וכל מרכיבי קערת ליל הסדר, אשר כל החפץ לקיים את מצוות היום ככל משפטו וחוקתו עליו לטרוח ולהתייגע רבות עד שיעלה בידו דבר נאה ומתוקן.

עייף ויגע וירא אלוקים

טרח זה של מצוה אינה בגדר 'מכשירי מצוה' גרידא, כאותה שאמרו (ע"ז דף ג א): "מי שלא טרח בערב שבת מהיכן יאכל בשבת" אלא יש בטרחה מטרה בפני עצמה. אין להסתכל על טרחת ההכנות לחג הפסח כאמצעי בלבד, שאם אדם לא ינקה את ביתו מחמץ הרי הבית לא יתנקה מאליו, או שאם הוא לא יאפה מצות הרי שלא יהיה לו מה לאכול במשך כל שבעת ימי החג, כיוון שעצם הטרחה להכנת המצוה משיגה תכלית כשלעצמה.

רבותינו הקדושים מצוקי ארץ גילו לנו מסוד ה' ליראיו שטרחת המצוה והעמל לצרכי החג יש בזה תיקון עצום ונפלא לחטא החמור רח"ל, והזיעה של מצוה היא שממרת ומנקה את נשמת האדם מאותם העוונות החמורים שלא חמאין אפי שכינתא.

והא לך דברות קדשו של הרה"ק רבי צבי הירש קאיינובר בספרו 'קב הישר' (שנדפס לראשונה בפפא"מ בשנת תס"ה. פרק צ):

"ויוש קבלה בידיו: כל טורח שאדם מטריח את עצמו לכבוד יום טוב של פסח, והוא עייף ויגע בהטורח - אזי בעסק זה הוא הורג כל המזיקים הנקראים 'נגעי בני אדם', והעוסק בטרדת המצוה של ימי הפסח, הוא מתקן התיקון... והלב יודע מרת נפשו שכמעט כל אחד מאתנו לא ניצול מחטא זה".

כידוע בעל 'קב הישר' שאב רבות ממעיניו של רבו הרה"ק רבי יוסף יאסקי מדובנא בעל 'יסוד יוסף', וכפי שהוא מתאר זאת בערגה בהקדמתו לספרו. ועד כדי כך שפרקים שלמים מתוך הספר 'קב הישר' תואמים לכתוב בספר 'יסוד יוסף' שבאותם המים עדיין לא נדפס, ואף דבר זה מופיע במשנתו של בעל 'יסוד יוסף' (שקלוב תקמ"ה, פרק פד):

"ואשרי מי שמרגיל להתבונן בכל דרכיו להנאת הנשמה ולא להנאת הגוף, ובפרט בעסק חג הקדוש הזה אשר מצוותיו חמורים ואזהרותיו נוראים. וזהו בקבלה מגדולים הקדמונים שבכל טורח שמטריח האדם לצורך מצוות שנוהגים בחג הקדוש הזה והוא עייף ויגע בטורח הזה, אזי בעסק זה הוא הורג ומכרית כל המזיקים נגע

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org עמוד 214

ואתו עמו ראיתי לאחי השל"ה הקדוש הלוא הוא הרה"ק רבי יעקב הלוי הורביץ, בהגותו לצוותא אביו הנקראת 'יש נוחלין' (שנדפס לראשונה בפראג בשנת ש"ה) אשר כך כתב ('אזהרת התפילה', במהדור' אמ"ד תס"א שלפני, הוא בדף יט א):

"ועוד שמעתי פה אל פה מפי חכם גדול אחד ששמע מפי תלמידו של האר"י זצ"ל שאמר בשם רבו הקדוש שהזיעה שאדם מזיע ומחמם גופו מכח הטורח והעמל שעוסק ומטריח עצמו בדבר מצוה הוא גם כן אחד מהכפרות והתיקונים לזו העבירה הגדולה, וכל המרבה לשוב זכות הוא לו, וברוך שחלק מחכמתו ליראיו והופיע מרוח קדשו על משכילי עם בני ישראל והורו לנו את הדרך הטוב והישר להועיל לגפשותינו לבלתי ירח ממנו נדח חוץ למחיצתו יתברך ומצאו לנו תקנה אף לזו העבירה..."

המעניין בכך הוא שהרה"ק ר"י הורביץ אינו מביא זאת בשם כתבי האר"י למרות שאביו רבי אברהם הלוי הורביץ כן מביא זאת כך בספרו 'עמק ברכה' (שכבר קדם ונדפס בקראקא בשנת ש"ז), וכפי שהוא כותב (לקוטי דיני פסח. במהדור' סדליקוב תקצ"ה שלפני, הוא בדף כח ב):

"כתב בכתבי האר"י ז"ל: מי שעוסק במצוה צריך להתעסק עד שמתחמם כל הגוף עד שיזיע, כגון בעשיית המצות בפסח ובלישתן, או בנשיאת המטה של מת או בעשיית הארון והקבר או הולך לדבר מצוה או בשום מצוה..."

וממה דשתק המגיה ל'יש נוחלין' ולא עשה כמעשה אביו להביא זאת בשם כתבי האר"י, יש מקום לדון ששמא אף הוא לא מצא זאת בספריו הנדפסים, ולכן הוא העתיק את השמועה ממה ששמע איש מפי איש עד לרבינו האריז"ל.

לכל יחסר המזג אציין כי גם בספר 'חמדת ימים' (שנדפס לראשונה באומיר בשנת תצ"א) הביא שדבר זה הוא 'קבלה' מרבינו האר"י. וכך כתב (ח"ג דף יט טור ד): "ולרגל המלאכה אשר לפניו, לו בכח יגבר איש לעשות אחר כל אלה מצות של מצוה לצורך הלילה הוא בעצמו ובכבודו, ולא יסמוך על אחרים אלא מצוה בו שיהיה עייף ויגע בה בכל הבא בידו, אשר קבלנו מהאור המופלא האר"י זצ"ל אשר הוא משפ"ר התקונים לכפר מאשר חטא על הנפש... בזיעת אפו אשר יזיע כל גופו עליה", ואתה דע לך.

זהו תיקון גדול

גם ברבות הימים הוסיפו ועוררו גאוני הדורות על כך שישנו תיקון מיוחד בזיעה של מצוה לבטל לכול קליפין. כך כתב הגה"ק רבי חיד"א בספרו 'עבודת הקודש' ('צפורן שמיר' סי' ח אות קלב): "יזהר לטרוח בלישת מצת מצוה בכח גדול וכן כשמקיים מצות גמילות חסדים לקבור מתים ולחפור קבר וכיוצא, והזיעה שמזיע תועלת לחטא זה לתקן אשר פגם". וכן כתב בספרו הנזכר ('מורה באצבע' אות רד): "ויזדרז בעשיית מצת מצוה בערב פסח ויהיה נמצא שם ומאוד יתעצם בזה, והלש העיסה וטורח בעריכתה הוא תיקון גדול לכפרה".

גם הגאון רבי חיים פאלאג'י כותב בספרו 'חיים לראש' (הלכות עשיית המצה אות ב): "מצוה על כל אדם שישתדל בעצמו במצת מצוה ויעמוד על עשייתה ויזרז את העוסקים בה ויסייע בעריכתם כדי שיטפל הוא במצוה והוא דבר מסוגל לתיקון... ומצוה

מן המובחר כי זר לא יקרב אליהם... כי אם האנשים הנגשים אל ה' ויזהרו אם יוכלו להזיע זיעה כי זהו תקון גדול ורב", וכן כתב בקונטרסו 'תשובה מחיים' (הנרפס בסוף ספר 'גנוי חיים', אות יג).

והא לך דבריו הנמרצים של בעל 'שלחן גבוה' (או"ח סי' ת"ס סק"ב) שלאחר הביאו את עוצם התיקון הוא מסיים: "...ואם כן מי פתי יסור הנה להניח תיקון גדול זה, שבזמן הזה לא ימצא אחד מעיר ושנים ממשפחה שניצול מעון זה, וילך לחנותו ולמלאכתו. ועל כן ישמע חכם ויסיף לקח לעמוד ולשרת על גבי מצתו בזריזות גדול, ואל יאמר גברא רבא אנא כי לא טוב הוא מאבותיו".

ומיהו כעת לא מצאתי

אחר כתבי כל זאת אנה ה' לידי למצוא שגם הגאון בעל 'כף החיים' התאונן על כך שלא מצא את הדברים בתוך ספרי האריז"ל, ואלו דבריו (או"ח סימן תס סקי"ט): "...ומיהו כעת לא מצאתי זה בכתבי האריז"ל בשמונה שערים שסידר מהרח"ו ז"ל. כי אם בספר 'משנת חסידים'... וכן החיד"א... כתב זה גם כן... ולא כתבו על שם האריז"ל, יעוין שם. ואפשר שהוא משאר ספרי המקובלים או מספר הנזכר".

ואף זאת ראיתי עתה להג"ר עזריאל מנצור בהקדמתו למהדורה החדשה של הספר 'חיים לראש' ('שובי נפשי' ירושלים תשס"ד, עמוד 24) שבירר את הדברים בשורשם, ואף הוא הזכיר מהספרים שהבאנו והוסיף עליהם כהנה וכהנה לברר את הסגולה המיוחדת שביגיעת המצות ובשאר מצוות נמי, ומשם תקחנו.

הזמן גרמא

אתה הראת לדעת מכל מה שהארכנו עד עתה כי הטרחה והיגיעה בהכנת המצוות של פסח אין הם רק הכנה לעשיית המצוה, אלא הם מטרה ותכלית כשלעצמם מחמת התיקון העצום והנפלא שיש בהם, ונחלי הזיעה שהאדם מגיר מגופו הרי הם לו כנהר דינור לטהר את נשמתו ונפשו ולמרקה מהחטאים החמורים.

והנראה לבאר את מה שעניין זה של תיקוני הנשמה שיש ביגיעת המצוה נאמר במיוחד לגבי מצוות חג הפסח, עם מה שאנו מוצאים שימים אלו מסוגלים ביותר למלחמת ה' בעמלק הוא היצר הרע, וזאת כפי מה שנשאל רבינו הרדב"ז (ח"ג סי' תקמו):

"מה נשתנה חמץ בפסח מכל איסורין שבתורה שהחמירה עליו תורה להצריכו בדיקה ושרוף וכלה וגם ביטול והוסיפו חכמים להצריכו בדיקה בחורין ובסדקין ולחפש אחריו ולשרש אותו מכל גבוליו ועבר עליו בבל יראה ובל ימצא ואסרוהו בכל שהוא ואינו מתבטל כלל וחומרות כאלו לא נמצאו בכל האיסורין שבתורה".

והשיבם הרדב"ז בדברים חוצבי להבות אש: "אני סומך על מה שאמרו רז"ל במדרשות כי חמץ בפסח רמז ליצר הרע, והוא שאור שבעיסה, ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו ויחפש עליו בכל מחבואות מחשבותיו ואפילו כל שהוא לא בטיל, והרי זה אמת ונכון".

אין לך זמן מתאים יותר בכל השנה כדי לתקן את הנשמה ולנקותה מכתמי העוונות מאשר בערב פסח. דבר ראוי הוא שיחד עם גירוש היצר הרע שהוא השאור שבעיסה,

יתקן האדם את החטאים והעוונות שבכל השנה, וזאת ייעשה על ידי הזיעה של מצוה, ובכך יכנס האדם אל חג הפסח כשהוא נקי וממורט מכל חטא ועוון.

וכבר כתבו דורשי רשומות שכשם שהכשרת כלים להוציאם מידי חימוץ להכשר פסח, היא על ידי הגעלה ורתיחה, כך גם הכשרת האדם שיצא משעבוד היצר הרע שנמשל לחמץ, ויכנס לידי חרות הנפש, היא על ידי רתיחת גופו בזעה מטורח מצוות החג, ובדמעות שיתוודה על עוונותיו, וכך הוא נעשה מוכן לקבל עליו קדושת החג.

והא לך מה דמיתאמר בשם הרה"ק רבי פנחס מקוריץ בספרו 'אמרי פנחס' (אות קסו):
"בשם הרב ז"ל: הטרחות שטורחין קודם פסח, על ידי זה שוכח האדם עסקי עצמו, ער פארגעסט גאר אין זיך. והוא בחינת פושט צורה, ועל ידי זה ילבש צורה ויכול לקבל חיות ואור חדש לפסח". וראה עוד מה שכתב הרה"ק הכהן מלובלין בספרו 'צדקת הצדיק' (אות קצד).

הכנה לגאולה

הסבר נוסף לעניין שנמצא בטרחת המצוות הייחודית לערב חג הפסח, כותב הגאון הנצי"ב מוואלוז'ין בפירושו 'העמק דבר' על הפסוק (שמות יב יז): **"וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמִּצְוֹת כִּי בַעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה הוּצֵאתִי אֶת צְבֹאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם".**

הפסוק מקדים וכותב שנצטוו בני ישראל לדורות לקיים בערב פסח את מצוה זו של 'ושמרתם את המצות' אשר היא מצוה שיש בה עסק וטרחה מרובה, לשמור את המצות מחימוץ ושתהיינה ביתרון הכשרות ובתכלית ההידור.

ועל זה ממשיך הפסוק ונותן טעם לשבח מהו הסיבה לכך שאכן נצטוו בני ישראל במצוה זו שיש בה טרחה מרובה - **"כי בעצם היום הזה הוצאתי את צבאותיכם מארץ מצרים" -** שכשם שאבותינו טרם צאתם מארץ מצרים טרחו ויגעו לשמור את קרבן הפסח קודם שחיטתו, וזאת כדי שיהיה בידיהם זכות להיגאל משעבודם, וכפי שדרשו חז"ל במכילתא (והובא ברש"י שמות יב ו), כך קיים עניין שכזה אף כהיום הזה.

וזאת מפני שימי הפסח המה ימים המסוגלים ומוכשרים לגאולת ישראל, גאולת הנפש וגאולת הגוף, וכמו שדרשו חז"ל (ר"ה דף יא א): **"בניסן נגאלו - בניסן עתידין ליגאל",** ולפיכך הרבה הקב"ה לישראל מצוות שכאלה שיש בהם טורח ויגיעה מרובה כדי שזה יהיה זכות ביד ישראל להיגאל ולהיוושע בתשועת עולמים.

מלאכים העולים מן הקשר"ק

נוסיף ונביא גם את המקובל בידינו מפי חסידים ואנשי מעשה שהיו מזכירים ברטט ובחרדת קודש את מאמרו של 'סניגורן של ישראל' הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב שהיה מתבונן תמיד במעשיהם הטובים של ישראל כדי ללמד עליהם זכות במרומים.

וכאשר היה רואה את מסכת ההכנות הנמרצות לחג הפסח, שבהם נשות ישראל טורחות ומתייגעות כדי לנקות ולקרקץ את ביתם ולהרחיק ממנו כל פירור של חמץ, היה נושא את עיניו למרום ואומר בנוסח תפילת ה'יהי רצון' הנאמרת בין התקיעות בראש השנה: **יהי רצון מלפניך, שאלו המלאכים היוצאים מן הקשר"ק - "ק'ראצען,**

ש'אבען, ר'יבען, ק'אשרען" - "קרצוף, שפשוף, גירוד והכשרה" - יעלו לרצון לפני כסא כבודך וימליצו טוב בעדנו ('עשר אורות' מערכת ג אות מה, ממכתב הרה"ג רצ"י מיכלזון מפלונסק).

ואם כי מי יבוא בסוד קדושים לפרש מליצה טהורה זו, הרי שעם האמור לעיל יכולים אנו להציץ מן החרכים אל מאחורי הפרגוד ולהבין ולהשכיל כי אכן כל פעולות הניקיון, הקרצוף והשפשוף וכיוצא בזה שיש בהם זיעה של מצוה וטרחא מרובה, יש בהם סגולות גדולות ותיקונים נוראים כהכנה לגאולה השלימה ולסליחת עוון ולכפרת פשע.

08/08/2018 10:08:08

רשע מה הוא אומר

מיותר לציין כי דרגה רוחנית זו שבה מחפשים ותרין אחרי היגיעה והטורח לשם מצוה היא אינה דבר השווה לכל נפש, ולדאבון לב ישנם כאלה שלא זו בלבד שהם אינם ששים ושמחים לעשות רצון קונם הם אף מתלוננים ומתמרמרים על העמל והיגיעה שנפל בחלקם בהכנת מצוות החג.

רבינו הרוקח נדרש לתופעה שלילית זו והוא כותב כי אסור לו לאדם להתלונן על הטורח והיגיעה של מצוות החג. את דין זה הוא מוציא מתוך דברי התלמוד הירושלמי העוסק בשאלותיהם של הארבעה בנים שכנגדם דברה תורה.

שאלתו של הבן הרשע - אומר הירושלמי במסכת פסחים (פ"י ה"ד) - כך היא: "בן רשע מהו אומר: מה העבודה הזאת לכם - מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה". והתשובה לדברי בלע אלו היא: "מכיון שהוציא את עצמו מן הכלל, אף אתה אמור לו: בעבור זה עשה ה' לי - לי עשה, לאותו האיש לא עשה, אילו היה אותו האיש במצרים לא היה ראוי להיגאל משם לעולם".

מזהיר איפוא רבינו הרוקח (סימן רפ"ג) לבל יאמר אדם 'כמה טורח פסח' קשה עלי, כי רשע מה הוא אומר 'מה הטורח הזה שאתן מטריחין' ולא יהא דיבורך כדיבורו של אותו רשע.

מנהג ישראל

באירוניה ניתן לומר כי נראה שאיסור זה שכתב הרוקח אינו נוהג בזמן הזה, ופוק חזי מאי עמא דבר. הלא בכל פינה שאתה פונה יש למצוא אנשים נשים וטף המלאים כרימון בטענות ומענות, על טרחא זו ועל יגיעה אחרת, ודברי נרגן כמתלהמים על 'קושי השעבוד' ועל העבודה הקשה בחומר ובלבנים, זכר ליציאת מצרים, ותעל שוועתם אל האלוקים מן העבודה.

ואם יאמר לך אדם ראה זה חדש מחמת ירידת הדורות, אמור לו שכבר היה לעולמים אשר היה לפנינו, כי גם רבותינו הפוסקים, בהביאם את דברי הרוקח, המה מעירים על כך שלא ראו את העם נוהגים להיזהר בזה. הוי אומר: זהו 'מנהגם של ישראל' מימים מימיה להתלונן ולהרבות שיח, לקטר ולרגון על הטורח שיש בעבודות הפסח.

וכאן הבן שואל מה נעשה ביום שידובר לנו מאיסורו של הרוקח המבוסס על דברי הירושלמי, וכי קלה היא בעיניכם שיהיה דיבורם ח"ו כדיבורו של אותו רשע אשר פיו

דיבר שווא: "מה העבודה הזאת לכם - מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה".

ויש שלומד עליהם זכות

הגאון הנודע רבי יעקב ריישר בעל 'שבות יעקב' נתקל בבעיה זו, אם בקהילתו המפוארת מיץ שבגרמניה או בקהילה אחרת שבה כיהן ברבנות, והוא נוכח לדאבונו לדעת כי המון העם 'לא נוהגים ליזהר בזה' - הוי אומר: זה דרכם להתלונן על הטורח של עבודת הפסח. ומכיוון שרועה נאמן ואוהב היה לעדרתו, הוא מוצא אפשרות ללמד עליהם זכות לבלתי יחטאו. וכך הוא כותב בישוב הדבר בהגהותיו 'חק יעקב' (או"ח סי' תסט):

"כל הפוסקים לא הזכירו אזהרה זו. גם לא ראיתי נוהגים ליזהר בזה. ונראה לי דמפרשים הירושלמי דווקא על קרבן פסח אסור לומר 'מה העבודה הזאת לכם' דנראה שמצוות דאורייתא עליו לטורח, מה שאין כן בזמן הזה דלא קאמר רק על גודל הזהירות וחומרות יתירות כמה טורח אין קפידא".

גם זקני בעל 'שולחן ערוך הרב' (שם ס"ה) הכיר במציאות הקיימת כי 'עכשיו אין העולם נוהרין בזה' ולפיכך הוא מעתיק בהסכמה שבשתיקה את לימוד הזכות של ה'חק יעקב' בהלכה זו:

"לא יאמר אדם כמה טורח פסח זה כי רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם מה טורח זה לכם. ועכשיו אין העולם נוהרין בזה. ויש שלומד עליהם זכות שאינו נקרא רשע אלא כשאומר מה טורח זה על טורח הקרבת הפסח שהיא מצוה מן התורה. ונראה מדבריו שמצוות התורה הן עליו לטורח מה שאין כן בזמן הזה כשאומר על גודל הזהירות וחומרות יתירות כמה טורח אין איסור בדבר".

ואף בעל 'באר היטב' הביא את דברי ה'חק יעקב' וכתב: "וכתב הרוקח: לא יאמר כמה טורח פסח. בירושלמי, רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם, מה טורח זה, עכ"ל. והחק יעקב מיישב המנהג שאינן נוהרין בזה".

רגזנין הן טרחנין הן

חידושו של ה'חק יעקב' מתבסס על כך שדברי הירושלמי סתומים הם במקצת, שאם כי יודעים אנו שטענותיו של הרשע סובבות סביב עניין 'הטורח שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה' אולם משום מה הירושלמי אינו טורח להעתיק ולפרט מהו העמל שעליו חרה אפו של הרשע ועל איזה טורח יצא קצפו.

מחדש אפוא ה'חק יעקב' שכל טענות הרשע הם אינם אלא על הטרחה והעבודה שיש בקרבן פסח, שהוא מצוה דאורייתא, ואולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף ליבו. כך שניתן לומר שהאיסור להתלונן הוא דווקא על כל הקשור למצוות דאורייתא, והוא איסור מיוחד התקף על מצוות מהתורה שהם חמורות יותר, ואילו בזמן הזה אין איסור לומר כן על גודל הזהירות והחומרות היתירות.

והנח להם לישראל שאם אינם נביאים בני נביאים הם, ויודעים הם שעל טרחות כגון אלו שאין הם מצוות מהתורה אין הם אסורים להתלונן, כיון שכל האיסור הוא אינו אלא על מי שמתלונן על מצוות דאורייתא.

מה גם שכל מה שהמה מתלוננים ורוגנים אין זה ח"ו מרוע ליבם כי אם ירושה מאבותיהם, וכפי שאמר לו הקב"ה למשה רבינו אוהבן של ישראל (שמו"ר ז ג): "בני סרבנים הן רגזנין הן טרחנין הן, על מנת כן תהיו מקבלין עליכם שיהיו מקללין אתכם שיהיו מסקלין אתכם באבנים", וחלילה לומר שיש להם איזה כוונה רעה במעשיהם.

בדיקת חמץ דאורייתא

08/08/2018

ראוי להאיר כאן פן הלכתי חשוב, שהיות ומקור איסורו של הרוקח הוא התלמוד הירושלמי, הרי שכלפי הירושלמי לשיטתו לא הועלנו בלימוד זכות זה של ה'חק יעקב' כלפי כל אלה שמתלוננים על הטורח והיגיעה שיש בבדיקת חמץ, כיון שדינו שווה לקרבן פסח בכך ששניהם הם מצוות מהתורה.

שכן על אף שבדעת הבבלי נחלקו רבותינו הראשונים אם חיוב הבדיקה הוא מהתורה או מדרבנן, הרי שבדעת הירושלמי תפסו האחרונים בפשיטות שדעתו הוא שחיוב הבדיקה הוא מהתורה (הגהות 'יפה עיניים' בריש מסכת פסחים).

ואם בכל הקשור למצוות דאורייתא תקף איסור זה של הרוקח שאסור להתלונן על הטורח והיגיעה, נמצא שכוחו של איסור זה יפה גם בכל הקשור לטורח שיש בבדיקת חמץ, ונמצא שחובה להיזהר בזה גם לאחר לימוד הזכות של ה'חק יעקב'.

מה הדין במצוות דרבנן

אלא שעיון בלימוד הזכות של ה'חק יעקב' מעלה כי 'הא גופא קשיא' ואין דבריו מחוורים דיו על איזה מצוות יש את האיסור להתלונן. אם נתבונן בתחילת התירו נראה שהוא מבוסס על כך 'שאינו נקרא רשע אלא כשאומר מה טורח זה על טורח הקרבת הפסח שהיא מצוה מן התורה', ונראה מזה שאם אין טענותיו אלא על המצוות שהם מדרבנן אין בכך איסור, כי התואר 'רשע' אינו ניתן אלא למי שמתלונן על מצוות מהתורה.

אי הכי אימא סיפא - שכן המעיין בסוף התירו של ה'חק יעקב' יראה שהוא מבוסס על כך שבזמן הזה אין התלונות באים על דברים שהם מעיקר הדין אלא 'שאומר על גודל הזהירות וחומרות יתירות כמה טורח' ומכיוון שאין זה מגופי ההלכה לכן אין איסור בדבר.

ומשמע שכל ההיתר הוא מכיוון שהתלונות הם אינם על דברים שהם מעיקרי ההלכה, אולם בוודאי שיש איסור להתלונן על דברים שהם מעיקר הדין והגם שאין הם אסורים אלא מדרבנן. וקשיא רישא אסיפא - האם ישנו התר להתלונן על הטורח שיש בקיום מצוות דרבנן.

העושה תפילתו קבע

אם נאמר שעיקר הדגש בלימוד הזכות של ה'חק יעקב' הוא שהתלונות בזמן הזה הם בסך הכל על החומרות היתירות שהם אינם מעיקר הדין, הרי שיתורץ בזה קושיה מעניינת על דברי ה'חק יעקב' שנתחבט בה הגאון בעל 'אורח נאמן' (או"ח סימן צח סוס"ק יד).

שנינו במסכת ברכות (דף כט ב): "רבי אליעזר אומר: העושה תפלתו קבע [אין תפלתו תחנונים]. מאי קבע, אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא: כל שתפלתו דומה עליו

כמשוי". ומפרש רש"י: "כמשוי - והיונו לשון קבע, חוק קבוע הוא עלי להתפלל וצריך אני לצאת ידי חובתי". וכך נפסק להלכה בשולחן ערוך (או"ח סי' צח ס"ג): "יתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח, ובנחת, ושלא תראה עליו כמשא ומבקש ליפטר ממנה".

טוען ה'אורח נאמן': הרי להרבה שיטות אין מצוות התפילה מהתורה (ועיין בכל הנסמן בספר 'אשי ישראל' פפויפר, ירושלים תשנ"ח, פ"ז, שליקט את השיטות בזה), ובכל זאת נאמר כאן להדיא שקיים איסור לאדם לעשות את תפילתו קבע באופן שהיא תראה עליו כמשא, וכל שכן שישנו איסור לומר ולהתלונן על הטורח שיש בתפילה. ואם כן כיצד כתב ה'חק יעקב' שאין איסור ההתלוננות נאמר אלא במצוות דאורייתא.

נתחבר: 08/08/2018

תפילה איננה הידור גרידא

לפי הצד שהעלינו שלא הייתה כוונתו של ה'חק יעקב' בלימוד הזכות אלא לומר שאין איסור להתלונן על 'גודל הזהירות וחומרות יתירות' מחמת שאין הם מעיקר הדין, אולם דין מצוות דרבנן הוא כדין מצוות דאורייתא, שהצד השווה שבהם שאדם מחויב לעשותם ואין הוא בן חורין להפטר ממנו, הרי שמתורץ היטב קושיית ה'אורח נאמן'.

כי הגם שאין מצות התפילה מהתורה לדברי הכל, אולם פשיטא שהוא מצוה המוטלת על כל אדם והוא 'חובת גברא' להתפלל לפני בוראו, ובוודאי שלא ניתן לכלול את התפילה בגדר אותם המנהגים הבאים מחמת 'גודל הזהירות וחומרות יתירות', ולכן גם התפילה הרי היא מאותם המצוות שאסור להתלונן עליהם.

רש המבקש בפתח אינו מתלונן

אולם גם לפי הצד השני שהעלינו בדברי ה'חק יעקב' שאין האיסור נאמר אלא במצוות דאורייתא החמורות בדווקא, מכל מקום עדיין ניתן להסביר ולפרש שמצוות התפילה הרי היא יוצאת מן הכלל ואף עליה אסור להתלונן.

משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שבא לפניו אחד מנתיני ממלכתו להתחנן על נפשו ולבקש ממנו שיטיב עימו, בוודאי שלא יעלה על הדעת שאותו אזרח יוסיף ויתלונן בפני המלך על חוסר סבלנותו לבקש את הבקשה מהמלך וכמה טורח הוא לפניו להרצות את בקשתו, כי כיצד ימלא המלך את משאלתו אם הוא מחציף פניו ומתלונן על הזכות שניתנה לו לדבר בפני המלך.

תפילה ותלונות הם תרתי דסתרי ולעולם לא ייתכן להעלותם בקנה אחד, ולזה נתכוון השולחן ערוך בכותבו: "יתפלל דרך תחנונים כרש המבקש בפתח, ובנחת, ושלא תראה עליו כמשא ומבקש ליפטר ממנה" וכאומר שלא ייתכן אופן שבו עני העומד בחוץ ורש המבקש בפתח ייראה עליו כמשא אותו האפשרות שניתנה לו לבקש את משאלתו, בעוד שהיא הסיכוי היחיד לחייו.

לפיכך, גם אם תפילה היא איננה כי אם מצוה דרבנן מכל מקום לא תיתכן בה אפשרות שיהיה מותר לאדם להתלונן על אותה מתנה טובה שניתנה לו הזכות להתפלל.

לעכב את סעודתינו

אלא שאי קשיא על דברי ה'חק יעקב' הא קשיא שאם כי אכן בירושלמי שלפנינו לא נתפרש מהו הטורח שעליו מתלונן הרשע, ולפיכך יכול היה ה'חק יעקב' לפרש

שכוונתו על הטורח שבקרבן פסח, ומזה להוציא שכל האיסור הוא אינו כי אם במצוות דאורייתא, הרי שמעיון בדבריהם של רבותינו הראשונים נראה כי הגרסה שבירושלמי לפנייהם היתה מורחבת יותר ממה שלפנינו, ומהדברים שנתפרשו שם נראה כי יש לפקפק הרבה בהנחת היסוד שקבע ה'חק יעקב'.

כך כתב רבינו הריטב"א בפירושו על ההגדה: "רשע מה הוא אומר: מה העבודה הזאת וכו'. פירשו בירושלמי: מה הטורח שאתם מטריחים עלינו בכל שנה בזה לעכב את סעודתינו ולערבב שמחת החג, כי רשע כגובה אפו כל ידרוש".

וכעין זה גם כתב רבינו דוד אבודרהם בסדר ההגדה: "מה העבודה הזאת לכם. מפרש בירושלמי: מה הטורח הזה שאתם מטריחים עלינו בכל שנה לעכב את סעודתינו ולערבב את שמחת החג".

מלשונם הבמעט וזהו יש לשער שזו למעשה היתה גרסתם בירושלמי עצמו, וטענת הרשע באה על עיכוב הסעודה ועירוב שמחת החג. ואם עדיין אין אנו מבינים היטב את משמעות קנטורו של הרשע ובמה דברים אמורים, יבוא הכתוב השלישי מרבותינו הראשונים וילמדנו פשר דבר וכדלהלן.

אחד מבית מדרשם של רבותינו הראשונים מארץ ספרד אשר שמו פלאי ולא נודע מי מקדושים הוא, כותב בפירושו על הגדה של פסח (אשר י"ל על ידי אלופי ומיודעי הרב יעקב ש' שפיגל לראשונה מתוך כתב יד תחת השם 'שניים מן יודע', פ"ת תשס"ה):

"מאמר הרשע באמרו 'מה העבודה הזאת לכם'. וזה כי הרשע מגמתו לאכול ולשתות ולהשיב בטנו וכאמרו 'בטן רשעים תחסר' כלומר תמיד היא חסירה בעיניהם ומתאווים למלאה, והרשע יושב ומייחל לליל פסח לשערז שבלילה ההוא ישתה לשכרה ויאכל לשבעה עד שיתפח כריסו ויזכה להיות חלקו בסובאי יין בזוללי בשר, וכאשר יראה שולחן ערוך והסבה מונחת וכלים מכלים שונים בליל פסח מכל שאר שבעת ימים ומועדו, ישער כי סעודת הלילה הזו תהיה גדולה ומשובחת ממאכלים רבים ומפונקים, והוא שמח שמחה גדולה כמוצא שלל רב.

וכאשר יראה שמיד כשקדשו על היין יתחילו לטבל כרפס בחומץ שהוא מר לאוכליו, ופורסין המצה השנית לשנים ולא יאכלו ממנה, וגם מצוים להסיר הקערה עם כל אשר בה מעל השולחן ומתחילין לומר הגדה ומאריכין בה הפלא ופלא, וירחיב פה ויארץ לשון נגד המסובין ויאמר להם מה העבודה הבזויה והחסירה הזאת שאתם עושין, ומה טיבו ומה תועלת יש בו לכם, ר"ל 'לכם' תהיה העבודה הזאת ולא לי, תנו לי לאכול ולשתות ואתם עשו העבודה הזאת החסרה, ומצאתי סעד לזה הפירוש בירושלמי".

נמצאנו למדים מדברי חבל ראשונים אלו שהביאו את דברי הירושלמי שהטורח שעליו מדבר הרשע אינו שייך כלל לקרבן פסח אלא הוא בא על עניין עיכוב סעודת החג על ידי מצוות היום ואמירת ההגדה, ועל כך הוא מלין מדוע באו לעכב את סעודתו ולערבב את שמחת חגו.

ומעתה נפלה בבירא לימוד זכותו של ה'חק יעקב' שאם מעולם לא נתכוון הירושלמי לטרחא שיש בקרבן פסח, אלא מחמת כל מצוות היום ובכללם ההרחבה בסיפור יציאת

מצרים וכיוצא בזה, הרי שגם הרוקח שלמד מהירושלמי כי אין להתלונן על הטורח שבענייני חג הפסח לא נתכוון רק על המצוות דאורייתא אלא הכל בכלל האיסור, וצ"ע.

לימוד זכות או יישוב המנהג

נזכיר כעת שלאחר שהבאנו את דברי ה'חק יעקב' הוספנו שבעל 'שולחן ערוך הרב' ובעל 'באר היטב' הביאו והעתיקו את דבריו. נקל לשער שחדי העין מבין המעיינים בוודאי הבחינו בשינוי בין שני ההתייחסויות לדברי ה'חק יעקב', שבעוד שה'באר היטב' ראה בדבריו של ה'חק יעקב' שיש בהם 'ישוב המנהג' והמתלוננים יש להם על מה שיסמוכו, הרי שה'שולחן ערוך הרב' ראה בזה 'לימוד זכות' גרידא ולא שיטה מעיקר הדין וההלכה.

ייתכן שהסיבה שה'שולחן ערוך הרב' דייק בלשונו ולא כתב שאכן הדברים מספיקים כדי ליישב את המנהג הוא מפני קושיה זו שהזכרנו עתה, אלא שמכל מקום לימוד זכות על העושים כך עדיין יש כאן.

מכיון שהוציא את עצמו מן הכלל

לולי דמסתפינא הייתי מציע אפשרות אחרת ללמד זכות על אותם המתלוננים על עבודות הפסח ולפרש שאין הם עוברים חלילה על איסורו של הרוקח לומר 'כמה טורח פסח' המבוסס על דברי הירושלמי שהרשע מתלונן: "מה העבודה הזאת לכם - מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה".

08/08/2018

ניתן לחדש ולומר שרשעותו של הרשע בעצם מתחילה בכך שהוא אינו משתתף בעצמו בטורח הפסח, ולא זו בלבד שהוא עצמו אינו טורח בעבודות הפסח אלא כי שתיים רעות עשה והוא אף מתלונן ומדבר סרה על הטורחים במלאכה.

אם הרשע היה טורח ויחד עם זה מתלונן, היה זה עדיין חצי צרה, אולם כשגם מזה וגם מזה הוא אינו מניח ידו: הוא גם מתחמק מלעבוד ולטרוח ויחד עם זה הוא עדיין מתלונן על הטרחה, הרי זו גסות הרוח וחוצפה אשר עליה התכוון הירושלמי שמ'כיון שהוציא את עצמו מן הכלל' העושים במלאכה 'אילו היה אותו האיש במצרים לא היה ראוי להיגאל משם לעולם'.

על כיוצא בזה בא הרוקח ומחדש את האיסור שמי שאינו עובד בהכנת הפסח מאיזה סיבה שתהיה, שעליו להיזהר שלא לומר 'כמה טורח פסח' כדיבורו של הרשע. אולם מי שעובד ומתייגע להכנות הפסח, אם כי בוודאי שאף הוא ראוי לו להימנע מדיבורי סרה על הטורח, מכל מקום אין הוא עושה כמעשהו של הרשע ולפיכך אין בו את איסורו של הרוקח.

ולימוד זכות תקף גם לפי הגרסה המורחבת בירושלמי שהביאו רבותינו הראשונים, שתלונתו היא כנגד העיסוק במצוות היום כסיפור יציאת מצרים וכיוצא בזה שמחמת כן מתעכבת סעודתו, והיא שאף כאן אנו רואים שהרשע עצמו אינו משתתף בפועל בקיום מצות היום, וזוהי רשעותו הגדולה שלמרות זאת הוא עדיין מוצא עוז בנפשו לדבר בלשון מדבר גדולות ולהתלונן על הטורח והעיבוב שמחמת המצוות.

וייתכן לומר שמי שאין בידו חיסרון זה אלא הוא משתתף באופן אקטיבי במצוות החג, עדיין לא יקרא רשע גם אם הוא יתלונן על הטורח שבמצוות.

כאיש שאומר על הטרחים גדולים

כפי הידוע היה רבינו אלעזר ב"ר יהודה בעל ספר 'הרוקח' תלמידו המובהק של שאר בשרו רבינו יהודה ב"ר שמואל החסיד בעל 'ספר חסידים' והוא אף שהיה תקופה מסוימת בביתו שבעיר רגנשבורג.

ידיים מוכיחות ורגליים לדבר שאת ההשראה לאיסורו זה לומר 'כמה טורח פסח' קיבל רבינו הרוקח מרבו רבינו יהודה החסיד שכתב דין דומה להפליא בספרו הנודע 'ספר חסידים' (סימן תתקכג): "מי שנושא ספרים או טורח בספרים אל יעשה כאיש שאומר על הטרחים גדולים 'אוי לי כמה טרחתי הרבה', לדברים שרצון הבורא חפץ בהם לא יתכן לומר כן".

הגאון המובהק רבי מאיר אריק מטארנא בעל שו"ת 'אמרי יושר' וש"ס, בהגהותיו על הס"ח (הנדפסים בפירוש מקור חסד להגר"ר מרגליות), הבחין במקבילה הרעיונית בין שני ההלכות והוא הסמיך לדברי ריה"ח האוסר על המתייגע בעסק הספרים לומר 'אוי לי כמה טרחתי הרבה' את דברי הרוקח האוסר על המתייגע בעסק הפסח לומר 'כמה טורח פסח'.

ובנותן טעם לשבח לציין כאן למעשה רב ועובדה נאה אודות הגאון רבי יצחק טייב בעל 'ערך השולחן' שסיפר עליו הגאון רבי חיים פאלאג'י בספרו 'נפש כל חי' (מערכת ט אות ה):

"טרחתי לדבר מצוה דהיינו העוסק במצוה כגון נושא ספרים או טורח בהם, לא יאמר 'אוי כמה טרחתי הרבה ונתייגעתי' כמו שאומר על טרחות גדולות של דבר הרשות. ספר חסידים.

וזכור לטוב מופת דורינו הרב ערך השולחן זלה"ה עם שהיה ריש מתא וריש מתיבתא בעיר גדולה של חכמים ושל סופרים תונים יע"א, ותנא דאורייתא וזקן, עם כל זה היה מוליך בידיו ובזרועו כמה ספרים מביתו לבית המדרש ומבית המדרש לביתו בשמחה רבה כמו המוליך ספר תורה בבית הכנסת מההיכל לתיבה ומהתיבה להיכל, זכותו יגן עלינו אמן".

לדברים שרצון הבורא חפץ בהם

בין אם אכן דברי רבינו יהודה החסיד הניחו את היסוד לחידושו של הרוקח ובין אם חידושו של הרוקח נבנה באופן עצמאי, הרי שהסברה ההגיונית שנתן רבינו יהודה החסיד לפסק דינו שומטת את הקרקע מתחת ללימודי הזכות שהבאנו לעיל על אותם המתלוננים על עבודות הפסח.

בשונה מדברי הרוקח שהביא את דברי הירושלמי על תלונת הרשע "מה הטורח הזה שאתם מטריחין עלינו בכל שנה ושנה" כבסיס לדבריו שאסור לומר 'כמה טורח פסח', ושלפיכך יכול היה ה'חק יעקב' לבוא ולומר שזהו רק במצוות דאורייתא, או כדרך האחרת שזה נאמר רק באופן שהוא עצמו אינו טורח במלאכה, הרי שריה"ח בונה את פסק ההלכה על אדני הסברא והיא תקפה לכאורה בכל מקרה.

ההיגיון של רבינו יהודה החסיד הוא פשוט ותכליתי: "לדברים שרצון הבורא חפץ בהם לא יתכן לומר כן" - זוהי עזות פנים וחוצפה כלפי שמיא להתלונן ולומר 'אוי לי כמה טרחתי הרבה' על דברים שרצונו של הקב"ה היה שגעשה אותם.

נקודת מבט זו אינה מאפשרת לחלק בין מצוות דאורייתא לבין מצוות דרבנן; או לחלק בין דברים שהם מעיקר הדין לבין מה שאינם כי אם חומרות בעלמא; או לחלק בין אם אדם משקיף מבחוץ על עושי המצוה לבין אם הוא עצמו עושה זאת, כי הכלל הוא אחד ויחיד: **"לדברים שרצון הבורא חפץ בהם לא יתכן לומר כן"** והרי ברור שרצון הבורא הוא לקיים את כל המצוות על כל פרטיה ודקדוקיה, ולא ייתכן שיבוא אדם ויתלונן על כך.

08/08/2018

צא ולמד מהמקרה שעליו כתב ריה"ח את פסק דינו: **"מי שנושא ספרים או טורח בספרים"** - הנושא ספרים ממקום למקום או הטורח בסידור ספרים, למיעוט ידיעתי אינו מקיים כל מצוה דאורייתא או מצוה דרבנן, אולם מכל מקום מכיוון שעיסוקו הוא בחפצי קודש אסור לו להתלונן, ואם כן שבוודאי כך הוא גם שאסור לו להתלונן כשהוא טורח בהידורי מצוה ואף כשהוא עצמו עוסק במצוה.

וכמדומה שעם סברתו של רבינו יהודה החסיד שוב אין מקום ללימודי הזכות על ההתירים להתלונן, אלא הכלל שאותו עלינו לתפוס בדינו הוא שכל דבר שרצון הבורא חפץ בהם לא ייתכן להתלונן על הטרחה שבו.

התלונה על העייפות 'כגדי מסנקן'

לנוכח חומת האיסור שהוצבה זה עתה במשנתם של רבותינו ריה"ח והרוקח, חשוב להביא סוגיה ערוכה אשר עליה מצביע הגאון רבי מאיר אריק ואשר ממנה עולה לכאורה דברים מפורשים להיפך מכל מה שהבאנו, והוא שאין כל איסור להתלונן על הטרחה שבדבר מצוה.

בהגהותיו ל'ספר חסידים' מניח הגר"מ אריק בצ"ע את דברי הגמרא בפסחים (דף ג ב) המספרת על אותם שני תלמידי רב ששחו על עייפותם מחמת עיסוקם ויגיעתם בתורה והמשילו עצמם לבעלי חיים עייפים, כשאחד מהם אומר: **"שויתין האי שמעתא כדבר אחר מסנקן"** - סוגיה זו עייפה אותי והריני כ'דבר אחר' עייף, והתלמיד השני אמר: **"שויתין האי שמעתא כגדי מסנקן"** - סוגיה זו עייפה אותי והריני כגדי עייף. וכששמע רב את דברי שני התלמידים, נמנע הוא מלשוחח יותר עם אותו תלמיד שהביא את המשל מה'דבר אחר' מחמת לשונו שאינה נקייה.

יצוין כי אכן יש מהראשונים שמפרשים את כוונת התלמידים באופן אחר ולא שבאו לומר את עייפותם מהלימוד, אולם רש"י תופס שזו הייתה כוונת התלמידים. ומעתה מקשה הגר"מ אריק, אם אסור להתלונן על הטורח שבקיום המצוות, כיצד לא הקפיד רב על עצם האמירה שהלימוד הוגיע ועייף אותם.

הגמרא מאריכה להשמיע את ההיתר

נחיד את השאלה עם הסברו של הגאון בעל 'תורת חיים' לקטע גמרא זה. לכאורה הגמרא מאריכה בסיפור הנזכר יתר על המידה, שכן עיקר המסר העולה מהסיפור הוא שרב לא רצה לשוחח יותר עם התלמיד שאמר 'כדבר אחר מסנקן', ואם כן לשם מה הוסיפה הגמרא והביאה גם שהיה תלמיד שאמר 'כגדי מסנקן'.

מסביר ה'תורת חיים' שהיה מקום לטעות ולומר שמה שרב לא דיבר עם אותו תלמיד שאמר 'כדבר אחר מסנקן' זה לא היה מפני שהוא הוציא דבר מגונה מפיו ואמר 'כדבר

אחר' אלא מפני שאמר שהוא 'מסנקן' ונעשה עייף מלימוד התורה, שזה יכול להישמע כאילו הוא אומר שאין התורה חביבה עליו.

אוצר החכמה

לכן מביאה הגמרא שרב לא הקפיד על התלמיד השני שאמר 'כגדי מסנקן', וזאת מכיוון שאין בעיה באמירה שכזו, וכל הקפדתו לא הייתה כי אם על התלמיד שאמר 'כדבר אחר מסנקן' שהוא דבר מגונה.

אלא שלכאורה ה'הוה' אמינא' כאן עדיפה יותר מהמסקנא, שכן המסקנה אכן צריכה ביאור: מדוע באמת לא הקפיד רב גם על אותו תלמיד שהתלונן על העייפות מלימוד התורה. ובפרט לפי מה שהעיר הגר"מ אריק, הרי יש איסור להתלונן על הטורח בקיום המצוות כדברי ריה"ח והרוקח, ואם כן כיצד יתכן באמת שהגמרא מאריכה בלשונה כדי להשמיענו שאין כל בעיה באמירה מסוג כזה של 'כגדי מסנקן'.

עייף אך מרוצה

והנראה לענ"ד לחלק בין הדבקים בסכינא חריפא ולומר שאין כל דמיון בין דברי הגמרא בפסחים לבין חידושם ההלכתי של ריה"ח והרוקח והוא מכיוון שעלינו לראות נכוחה ולהבחין בין הצגת המציאות כמו שהיא לבין התלוננות עליה.

כשאדם מספר על עייפות שפקדה אותו אין זה אומר שהוא מתלונן על העייפות מחמת שהוא אינו מרוצה מהמצב שהביא אותו לעייפות זו. פעמים הרבה שאדם הוא 'עייף אך מרוצה' והוא מלא סיפוק והנאה מעייפותו זו. עייפות היא בסף הכל מציאות קיימת, והיא אינה מלמדת כלום האם האדם נוח לו בכך שהוא התעייף או שמא אין הוא מרוצה מזה.

08/08/2018

כל האיסור שכתבו ריה"ח והרוקח הוא דווקא באדם המתלונן על הטרחה והמתמרמר על העייפות, שבזה קובעים הראשונים שאסור לומר כך כשמדובר בטורח ועייפות שהם כתוצאה מקיום מצוות. אולם ברור שמותר לאדם לספר בצורה עניינית שהוא התעייף מעשיית המצוה, כל עוד שהוא לא מתלונן על כך.

אותו תלמיד שאמר שהוא התעייף מתלמודו 'כגדי מסנקן' בוודאי שהוא לא בא להתלונן על כך, אלא אדרבה הוא בא להצביע על לימודו שנעשה בהתאם לתביעה האלוקית שהלימוד ייעשה בדרך טורח דווקא, שכן מהאי טעמא נקראת התורה "תושיה - מפני שהיא מתשת כחו של אדם" (סנהדרין דף כו ב).

וזאת לפי דברי רבינו הט"ז הנודעים (או"ח סי' מז סק"א): "התורה אינה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה - דהיינו שעוסק בפלפול ומשא ומתן של תורה כמו שאמרו על 'בחקותי תלכו' על מנת שתהיו עמלים בתורה. מה שאין כן באותם שלומדים דברי תורה מתוך עונג ואינם יגעים בה אין התורה מתקיימת אצלם... כי הברכה היא 'לעסוק בדברי תורה' דרך טורח דווקא".

כשאותו תלמיד סיים את לימודו שנעשה בדרך טורח והתורה התישה את כוחו, הוא אמר בסיפוק שהוא התעייף 'כגדי מסנקן', וחלילה לא נאמרו הדברים באופן מתריס ומתלונן.

וזהו שבאה הגמרא והאריכה בלשונה שאל תאמר שרב נמנע מלדבר עם התלמיד שאמר 'כדבר אחר מסנקן' מחמת דבריו על העייפות מהלימוד, כי אתה תחזה שעם

התלמיד השני שאמר 'כגדי מסנקן' הוא כן דיבר, ולא הייתה טענתו על השימוש בלשון מגונה, אולם הממית עצמו על דברי תורה והוא עמל בה עד לעייפות החומר, אשריו ואשרי חלקו. ^{אוצר החכמה}

ודון מינה ומינה שהוא הדין בכל טירחה של מצוה, שכפי הדברים האמורים לעיל יש בהם תיקון גדול ונפלא, שבוודאי יהיה מותר לאדם לספר על עייפותו מהמצווה, אלא שזה בתנאי קודם ^{מציאות} למעשה הדיבור שיהיה שש ושמה ממה שזכה לכך, וכשהוא מרוצה ושבע רצון מעייפותו בוודאי שמותר לו לומר כן, ויהיו פיו וליבו שווים להודות לריבון העולמים שזכה לעשות רצונו.

כל ההנאה היא לראות בטובת חבירו

תנתן לי נפשי בשאלתי ועמי בבקשתי (אסתר ז, ג). כבר בארנו בענין התפלה שצריך כא"א לבקש על טובת חבירו ולהיות במס"נ עבורו. ע"ד שאמר משה רבינו ע"ה (שמות לב, לב) ואם אין מחני נא כו' וכן דוד המלך ע"ה אמר (תהלים קיט, קט) נפשי בכפי תמיד. וכן דרך כל הצדיקים האמיתיים כמ"ש במעלת הרב הקדוש בעהמ"ח ס' נועם אלימלך זלה"ה. וז"ש תנתן לי בחי' זאת להיות במדריגה זו להיות נפשי בשאלתי במס"נ עבור עמי בבקשתי. וכבר אמרנו בפ"י הענין שאנו אומרים בקדושת כתר. משרתיו שואלים זה לזה. פ"י הצדיקים ההולכים בדרך זה להיות כל אחד מצפה לראות בטובת חבירו הם משרתיו האמיתיים עובדי השם כשהם שואלים זה לזה. וזה שנאמר בלשון שואלים כי ענין (כבא מצינא צד, ב) השואל כל הנאה שלו. וזה מי שהוא בבחי' זו הם בבחי' שאלה וכל הנאה שלו כשרואה בטובת חבירו להשפיע מטובו אשר חנן אלהים אותו. וזה שאומרים אח"כ ממקומו הוא יפן ברחמים. כי הצדיקים הללו הם המעוררים הרחמים. וזה יש לרמוז בדברי הגמרא (מגילה ז, ב) אביי בר אבין ור' חנניא בר אבין הוה מחלפי סעודתייהו אהדדי. פ"י ההשפעות שהי' ראוי לבא עליהם לגודל האהבה התפללו להמשיך השפע לזולתו. וזה הענין שתיקן מרדכי ביום הזה מצות משלוח מנות איש לרעהו. פ"י המנות והשפע שראוי לבא אליו הי' מבקש עבור רעהו. וזהו עיקר האחדות בבני ישראל. וז"ש קיימת בנו משלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים כו"ל:

(תפארת שלמה רמזי פורים)

אפילו דבר קטן נחשב לדבר גדול

בפסח המצוה הוא לצמצם ונקראת לחם עוני ואמרו מה דרכו של עני בפרוסה א"כ לבוש קדושת המצוה בזה לזקדק אף כחוט השערה, וממילא אף דבר קטן ממש נחשב בכאן לדבר וחשיבות גדול כמאמרם מה דרכו של כו', לכן נתנו בזה מקום לכל החומרות ולבדוק עד מקום שידו מגעת ואיסורו במשהו.

(מי השילוח בסוף הספר לשבת הגדול ד"ה רבינו)